

Beszámoló a BIBFRAME Workshop in Europe 2020 – 4th Annual Meeting rendezvényről

ILÁCSA Szabina

Minden újító elgondolással kapcsolatban elmondható, hogy a kezdeti elméleti megfontolásokat követően, az idő előrehaladtával egyre több mérlegelni való tapasztalat, a gyakorlati megoldásokra vonatkozó érdelemes mondanó gyűlik össze. A BIBFRAME-mel foglalkozó szakemberek tavalyi, immár negyedik éves találkozójáról szóló beszámoló azért is bírhat különös jelentőséggel, mert – az implementációs megoldások széles palettáját vonultatva fel – talán az eddigieknél is árnyaltabb képet nyújt arról, hogy a Kongresszusi Könyvtár által a MARC 21 leváltására kidolgozott új kommunikációs formátum „élesben” hogyan is teljesít. A konferencia – szűkebb témáján túl – a kapcsolattal-alapú egyéb (implementált vagy implementálás előtt álló) megoldásokba is betekintést engedett, jól láttatva, hogy általában milyen irányú fejlesztések folynak egy magát korszerű könyvtárnak tartó intézmény falai között.

(Dancs Szabolcs irodavezető, Könyvtári Szabványosítási Iroda)

** Az Országos Könyvtári Platform koncepciója című rész
Bódog András munkája.*

Bevezető

Az európai BIBFRAME Workshop a MARC-ról a BIBFRAME formátumra történő átálláson dolgozó szakemberek évente megrendezésre kerülő fóruma. A 2020-as workshop szeptember 22–23-án került megrendezésre, a

Covid19 járvány miatt ezúttal virtuális formában. Frankfurt, Fiesole, Stockholm után Budapesten az Országos Széchényi Könyvtár látta volna vendégül a rendezvényt, így különösen sajnálatos, hogy nem lehetett személyes

részvétellel megrendezni. A szervezőknek apróbb változtatásokat is kellett tenniük a programban, például a megváltozott „helyszín” miatt – a résztvevők, illetve az előadók is több különböző kontinensen és ennek megfelelően különböző időzónákban tartózkodtak –, gondolni kellett arra is, hogy az időpont mindenkinek többé-kevésbé megfelelő legyen. Ezért az a megoldás született, hogy a program két napon át, ám csak (közép-európai idő szerint) 15.00 órától 18.30-ig tartott. Az, hogy a rendezvény végül online került megrendezésre, annyiban mindenképpen pozitívum volt, hogy így rekordmagas résztvevőszámmal zajlott. Míg az első konferencián, 2017-ben 41-en vettek részt 16 országot képviselve, 2020-ban már 275-en, 29 országból.

Beszámolómban nem ragaszkodom pusztán az elhangzottak közvetítésére: ahol szükségesnek tartom, előzményekkel és bővebb kontextussal is fogok szolgálni, így könnyebben befogadható lesz azok számára is, akik nem naprakészen követik a nemzetközi fejlesztéseket.

A Kongresszusi Könyvtár kész átállni a BIBFRAME katalogizálásra

Az első napon hat előadást hallhattunk, elsőként *Sally McCallum*-ot a Kongresszusi Könyvtárból (Library of Congress – LC). Előadása a *Getting ready* (Felkészülés) címet viselte, utalva ezzel arra, hogy egy nagy átállás előkészítő munkálatainál tartanak. BIBFRAME pilot-projektjük 3 éve zajlik, ezalatt rengeteget tanultak arról, hogy mi működik, és mi nem. A pilot-projektben még az FRBR-alapú RDA-t használták adattartalmi szabályzatnak. Bár az FRBR több mint 20 éve létezik, a gyakorlatba csak most kezdték átültetni. Ez azzal járt, hogy adatmodellézési kérdésekkel is foglalkozniuk kellett, hiszen az FRBR egy fogalmi modell, és egy fogalmi modell logikai adatmodellre leképezése során mindig szükség van némi változtatásra. McCallum úgy gondolja, hogy többszöri próbálkozás után végre megtalálták a legműködőképesebb megoldást. Céljaik 2021-re: a poszt-3R RDA-t már nem szeretnék MARC-kal használni, hanem csak BIBFRAME-mel. Az, hogy mindenki átáll BIBFRAME-re azt is jelenti, hogy nem lesz több „kettős könyvelés”. Jelenleg ugyanis a pilotban résztvevő 95 katalogizáló csak heti 2 napot dolgozik BIBFRAME-ben, a többi napokon MARC-ban, illetve mindent, amit BIBFRAME-ben feldolgoztak, MARC-ban is fel kell dolgozniuk. Hogy a projekt kiterjeszhető legyen, infrastrukturális

változásokat kellett bevezetni az eddig kimaradó 290 munkatárs számára is. A felkészülés egyik alapkőve az volt, hogy a BIBFRAME Editort képessé kellett tenni arra, hogy egyszerre ennyi embert ki tudjon szolgálni. Ezen felül az Editor felhasználói felületét is módosították a katalogizálók javaslatai alapján, hogy jobban „kézre álljon” a napi munka során.

Csak a feldolgozást mozgatóknak egyelőre át a BIBFRAME-re, de az IKR-ükön még nem változtattak. Az IKR viszont csak a MARC-ot ismeri, tehát az elkészült BIBFRAME leírásokat át kell majd alakítani MARC-ká. Ez nem csak saját használatra létfontosságú, hanem azért is, mert az USA könyvtári rendszerének jó részét a Kongresszusi Könyvtár látja el bibliográfiai leírással és ezek a könyvtárak is még csak MARC-ot képesek fogadni. Ahhoz, hogy ez a *'BIBFRAME-ben feldolgozunk, MARC-ban szolgáltatunk'* rendszer működőképesen tudjon üzemelni, szükséges elvégezni egy megbízható BIBFRAME-MARC konverziót. Ez az irány – bár ez sem egy könnyed ujjgyakorlat – jóval könnyebben megvalósítható, mint a fordítottja. Egy előzetes specifikáció már elkészült a BIBFRAME-MARC irányú konverzióhoz, de még dolgoznak a finomításán.

Az ontológia stabilitása érdekében együttműködést kezdeményeztek a többi BIBFRAME-et használó vagy azzal aktívan kísérletező könyvtárral, például a Svéd Nemzeti Könyvtárral és a Stanford könyvtárával.

Az együttműködés fontossága: az LD4P

A második előadást *Philip Schreur* (Stanford University Libraries) tartotta a *LD4P progress: the pathway becomes a full circle* (Az LD4P folyamat: mikor az ösvény körbeér) címmel. Schreur előadása az LD4P¹ elmúlt egy évről szólt, amelyben a munka nagy részét az LD4P2 *Út az implementáció felé* projekt szakasz jelentette, és nyár közepén váltottak csak az LD4P3-ra, amely a kör bezárása címet viselte.

Ahogy a neve is mutatja, a LD4P2 szakasz arról szól, hogyan lehet a kísérletezéseket átfordítani konkrét implementációba. Először is a projektben résztvevők körét szerették volna bővíteni, így „felvételt” hirdettek különböző levelezőlistákon. A számos jelentkező közül végül 17 intézményt vettek fel a 4 alapító mellé. A második szakaszban a résztvevők öt feladatscsoporton dolgoztak párhuzamosan; ezek a Sinopia szerkesztő fejlesztése, metaadat-újrafelhasználás, authority-lekérdező szolgáltatás, discovery és közösségépítés voltak.

A Sinopia szerkesztő fejlesztésének célja egy kapcsolt adatos forrásleírásra alkalmas, interneten keresztül használható alkalmazás fejlesztése. Ez utóbbi választást az indokolta, hogy mindenképpen olyan eszközt szerettek volna létrehozni, ami könnyen használható mindenki számára, hiszen az, hogy nem kell egy eszközt helyileg telepíteni és karbantartani, mindenképpen elősegíti a szélesebb körű hozzáférést. A Sinopia 1.0-ás verzióját majdnem egy évig fejlesztették. A jelenlegi, 2.0.29-es változat már alkalmas arra, hogy új leírásokat hozzunk létre benne közvetlenül kapcsolt adatként. 2018 nyarán kezdték a használói csoporttal a munkát, amelynek feladatai közé tartozott, hogy életszerű használói esetekkel segítse a fejlesztőket, visszajelzéseket adjon a felhasználói felülettel kapcsolatban. Feladat volt továbbá a funkciók prioritizálása és az eszköz adaptálásának megtervezése is.

A profilmunkacsoport feladata az alkalmazásprofilok készítésére és fenntartására vonatkozó jó gyakorlatok kifejlesztése volt Sinopia környezetben. Az alkalmazásprofilok használatától remélhető a leghatékonyabb adatsere. A profilmunkacsoport volt az egyetlen, amit központilag hoztak létre, ezután a résztvevők szabad kezet kaptak csoportok formálására egy-egy megoldandó probléma köré. A résztvevők aktívnak bizonyultak ezen a téren, az általuk létrehozott különböző munkacsoportok olyan területekkel foglalkoztak, mint például a discovery, a kapcsolt adatok és az etika, a nem-latin betűs anyagok, a ritkaságok, a folyóiratok, illetve a Wikidata.

A metaadat-újrafelhasználással foglalkozó feladatcsoport célja az volt, hogy az LD4P partnerek MARC-alapú katalógusát RDF-be konvertálják. Az LD4P a *Casalini Librivél* és az *@Cult*tal szerződött a konverzió elvégzésére. A konverzió 2019 szeptemberében befejeződött, és az adatkészlet egy része el is érhető a Sinopia keresője segítségével. A harmadik feladatcsoport az authority-lekérdező szolgáltatás volt. Ez a kifejezés egy olyan eszközt takar, amely alkalmas külső szótárakban való keresésre a Sinopiában történő feldolgozás során. Így a feldolgozó nem csupán a saját adatkészletében szereplő entitásokat tudja összekapcsolni egymással, hanem lehetséges ezeket már létező külső entitásokhoz is kapcsolni. Az authority-lekérdező szolgáltatás használatával tehát a Sinopiával nemcsak egy lokális katalógus, hanem egy globális tudásháló is építhető. A külső authority-szolgáltatások természetesen nem azonos mértékben megbízhatók. A projektben két szolgáltatót kezeltek kiemelt figyelemmel: a

Wikidatát és az ISNI-t. A Wikidata a kapcsoltadat-entitások könnyű létrehozása és karbantartása miatt ígéretes forrás. Egyelőre még csak puhatolózó kutatás folyik arra vonatkozóan, hogyan lenne célszerű könyvtári adatokat adni a Wikidatához, illetve, hogyan lehetne a Wikidatában már szereplő adatokat a könyvtárakban is hasznosítani. A másik kiemelt fontosságú forrás az ISNI. A projekt keretében a Harvard Egyetem Harvard-ISNI pilot-projektjének tagjai osztották meg a tapasztalataikat az ISNI-ben végzett identitásmenedzsmentről tréning formában tíz másik PCC (Program for Cooperative Cataloging) könyvtárból érkező kollégával.

A következő feladatcsoport a discovery-vel foglalkozó volt, ami mindig is kiemelt területét képezte az LD4P projekteknek, mivel innovatív discovery-felület nélkül a használóink nem fognak semmit érzékelni a kapcsolt adatok nyújtotta előnyökből. A munka fókuszában nagyrészt a *Blacklight* discovery fejlesztése állt. A stanfordi csapat kifejlesztett egy olyan tudáspanel-modult, ami kapcsolt adat segítségével jelenít meg külső forrásból származó adatokat a használóknak. A teszt során a használók nagyon pozitívan értékelték a prototípust. A fejlesztők a Cornell és Stanford Egyetem téma iránt fogékony munkatársaiból létrehoztak egy csoportot, amelynek célja, hogy a kapcsoltadat-szakértők közösen ötletelhessenek új, kapcsolt adatot használó discovery-eszközök ki- vagy továbbfejlesztéséről.

Az utolsó – „közösség” – feladatcsoport célja az volt, hogy elősegítse egy kapcsoltadat-szakértőkből álló közösség megalakulását és aktív együttműködését. Ezt főleg konferenciák szervezésével valósították meg. A 2020-as konferenciát a járvány miatt csak virtuálisan tudták megrendezni, így a résztvevők köre a korábrinál egy nagyságrenddel magasabb lett (1572 fő 22 országból), és a világ távolabbi tájairól is részt tudtak venni az érdeklődők. A konferencia egész júniusban zajlott, a programban nemcsak előadások, hanem workshopok is szerepeltek, a témák pedig a kapcsolt adat témakör minden szegletét lefedték. (Ha valaki nem tudott részt venni rajta, utólag is meghallgathatja az előadásokat a Youtube-on.²⁾

Az LD4P3 (A kör bezárása) épít az eddigi projektszakaszokra. A szakasz neve a metaadat-életciklusra utal, hogy a létrehozástól eljutottunk a megosztásig, majd az újrafelhasználásig és ezzel bezárul a kör. Az eddigi szakaszokhoz hasonlóan az LD4P3 is több feladatból áll. Egyrészt szeretnék továbbfejleszteni a Sinopiát és az authority-lekérdező szolgáltatást, illetve kialakítani a kapcsolatot a Sinopia és az OCLC Entity

Backbone³-ja között. Másodsorban a projektben résztvevő könyvtárak számát szeretnék bővíteni, de még mindig csak PCC tagkönyvtárakban gondolkodnak. Ehhez kapcsolódik a következő terv is: a PCC adatvagyonát szeretnék mindenki számára hozzáférhetővé tenni RDF formában a ShareVDE-n keresztül, legyen az akár a régi MARC-rekordok konvertált változata, vagy eleve RDF-ben létrehozott új leírás. Végül, de egyáltalán nem utolsósorban a fenntarthatóság kérdésével is szeretnének foglalkozni, hogy az LD4P projektek keretében kifejlesztett eszközök és munkafolyamatok a projektszakaszok lezárása után is megmaradjanak.

Kapcsolt adatra építő új felhasználói élmény

A harmadik előadást ketten tartották: a Casalini Libriből *Michele Casalini* és az @Cult képviselőként *Tiziana Possemato*. Előadásuk a Share-VDE⁴ legutóbbi egy évéről szólt (Progress of Share-VDE the last year). A könyvtárorientált projekt célja, hogy hatékony munkakörnyezetet alakítson ki a kapcsolt adatok globális szintű felhasználásához a könyvtári szférában. A könyvtári bibliográfiai és authority adatokat kapcsolatokkal és további információkkal gazdagítják, majd ezt kapcsolt adattá konvertálják. Ezen felül egy BIBFRAME adatmodellen alapuló struktúrával rendelkező virtuális discovery platformot fejlesztettek az adatok könnyebb felhasználását biztosítandó. A Share-VDE-ben nemcsak közös discovery-környezet, hanem maga a fejlesztés is több intézmény közös ügye. A Casalini Libri és az @Cult mellett fontos szereplő a LD4P, illetve különböző, de jellemzően tudományos könyvtárak szerte a világból. A Share-VDE kezdeményezés élén a Share-VDE Tanács áll, ők határozzák meg a fejlesztések fő irányát. A fejlesztések maguk különböző munkacsoportok keretében történnek, amelyek a Tanácsnak felelnek. A munkacsoportok között olyanokat találhatunk, mint például authority- vagy azonosító-menedzsment szolgáltatások munkacsoport vagy felhasználói élmény/használati interfész munkacsoport.

A Share-VDE azzal a céllal jött létre, hogy a legkülönfélébb katalógusok összekötésével a bennük rögzített források hálóját hozza létre kapcsolt adat formában a platformon. A fejlesztés során elsősorban a végfelhasználók – tehát a tipikus katalógushasználó – igényeinek kielégítését tartották szem előtt. Fontos, hogy a használat valamiféle pluszt kapjon a különböző forrásból származó adatok vegyítéséből. A következő oldalon látható képen bal oldalt a „ha-

gyományos katalógusélmény”: vagyis a felhasználó karakterláncra tud keresni, majd rekordot megnézi, majd esetleg egy újabb karakterláncra keres és így tovább. A jobb oldalon a „kapcsoltadatos katalógusélmény” látható: a felhasználó közvetlenül tud egy entitásra keresni, és innen kiindulva „be tudja barangolni” a vele kapcsolatba hozható többi entitás is. Fontos megjegyezni, hogy az itt látható megjelenítés teljesen automatikusan létrehozható a kapcsolt adatnak köszönhetően. Miután a két adatforrásban az entitások közötti kapcsolatot rögzítették, a megfelelő eszközökkel megoldható a két külön adatforrásban található adatok egy felületen történő megjelenítése további adatrögzítési munka nélkül.

A Share-VDE-be az előadásig nagyságrendileg 120 millió rekord tartalmát konvertálták. A fejlesztés fókuszja továbbra is a végfelhasználói élmény, de igyekeznek eszközöket kifejlesztetni a szakma számára is. A Share-VDE összekapcsolt könyvtárak hálózatát is jelenti, amelyek együtt egy közös autoritív tudásbázist építenek, szintén közös, ráépülő szolgáltatásokkal. A discovery-felületen a felhasználók több, esetenként nem is könyvtári forrásból származó adatokból épült tudáshálóban tudnak böngészni. Maga a kezdeményezés négy pilléren nyugszik: integráció, autonómia, aktív közösségi részvétel és közös vízió. Nézzük meg közelebbről, mit is jelentenek ezek.

Az integráció a Share-VDE platform lényegi eleme. A platformon különböző könyvtárakból származó adatokat entitások klasztereibe tömörítik, és ami még ennél is fontosabb, a platform discovery-felülete képes ezeket az entitás-klasztereket felhasználóbarát módon megjeleníteni. Szakmai nézőpontból az integráció központi eleme a *J. Cricket*⁵ elnevezésű szerkesztő, amely maguknak az entitás-klasztereknek a szerkesztését teszi lehetővé. (Ha például két külön klaszterről megállapítható, hogy valójában ugyanarról a műről van szó, akkor össze lehet olvasztani őket.) A szerkesztő alkalmas arra is, hogy külső adatforrásokból – pl. Wikidata és ISNI – származó adatelemekkel gazdagítsuk az adatokat. A Share-VDE lassan átalakul egy kizárólagosan MARC-ot kapcsolt adattá alakító eszközből egy interaktív szolgáltatássá a könyvtárak számára. A *J. Cricket* Wikidatával való integrációját már sikerült olyan mértékben megoldani, hogy a felületén nemcsak keresni lehet a Wikidatában, hanem lehetséges magát a Wikidatát is szerkeszteni. Technológiai nézőpontból a Share-VDE alkalmazásprogramozási interfész (API) architektúrájának középpontjában a használhatóság, a fenntarthatóság, a megbízhatóság, a skálázhatóság és a biztonság áll.

The Testaments

[Get a copy](#)

Author/creator
"Atwood, Margaret, 1939- author." [Search catalog for text "Atwood, Margaret, 1939- author."](#) →

Format / description
Book. 419 pages ; 25 cm

Published by
London, England : Chatto & Windus, 2019. , ©2019
[Search catalog for text "London, England : Chatto..."](#) →

Summary
"More than fifteen years after the events of *The Handmaid's Tale*, the theocratic regime of the Republic of Gilead maintains its grip on power, but there are signs it is beginning to rot from within. At this crucial moment, the lives of three radically different women converge, with potentially explosive results. Two have grown up as part of the first generation to come of age in the new order. The testimonies of these two young women are joined by a third voice: a woman who wields power through the ruthless accumulation and deployment of secrets. As Atwood unfolds *The Testaments*, she opens up the innermost workings of Gilead as each woman is forced to come to terms with who she is, and how far she will go for what she believes."—Publisher description.

Notes
Sequel to: "*The Handmaid's tale*" [Search catalog for text "*The Handmaid's tale*"](#) →

Contains
Sequel to: Atwood, Margaret, 1939-. *Handmaid's tale*.

Experience without linked data.
Search for text string → View a record → Search for text string → View...

ATWOOD **The Testaments**

The *Testaments* is a 2019 novel by Margaret Atwood. It is a sequel to *The Handmaid's Tale* (1985). The novel is set 15 years after the events of *The Handmaid's Tale*. [Wikipedia](#)

2 editions at our library. 14 editions at other libraries.

[Get a copy](#)

AUTHOR
Margaret Atwood (Canadian writer)
Margaret Eleanor Atwood CC 0.0:nt CH FRSC (born November 18, 1939) is a Canadian poet, novelist, literary critic, essayist, inventor, teacher, and environmental activist. [Wikipedia](#)

[Learn more about this author](#) | [View 34 works by this author](#)

RELATED TO THESE WORKS

"The Handmaid's tale"
...a dystopian novel by Canadian author Margaret Atwood, originally published in 1985. It is set in a

[View this work](#) →

PRIZES
2019 Man Booker Prize

[Show 12 books from other winners](#)

REVIEWS
★★★★★
"A fitting sequel to *The Handmaid's Tale*. The characters in this book are different, but the world is the same. The world becomes more fleshed out, as the author adds details.

Experience with linked data.
Search for known entities → Explore by moving from entity to entity directly.

1. ábra

A hagyományos katalógusélmény és a Share-VDE (részlet az előadás diáiból)

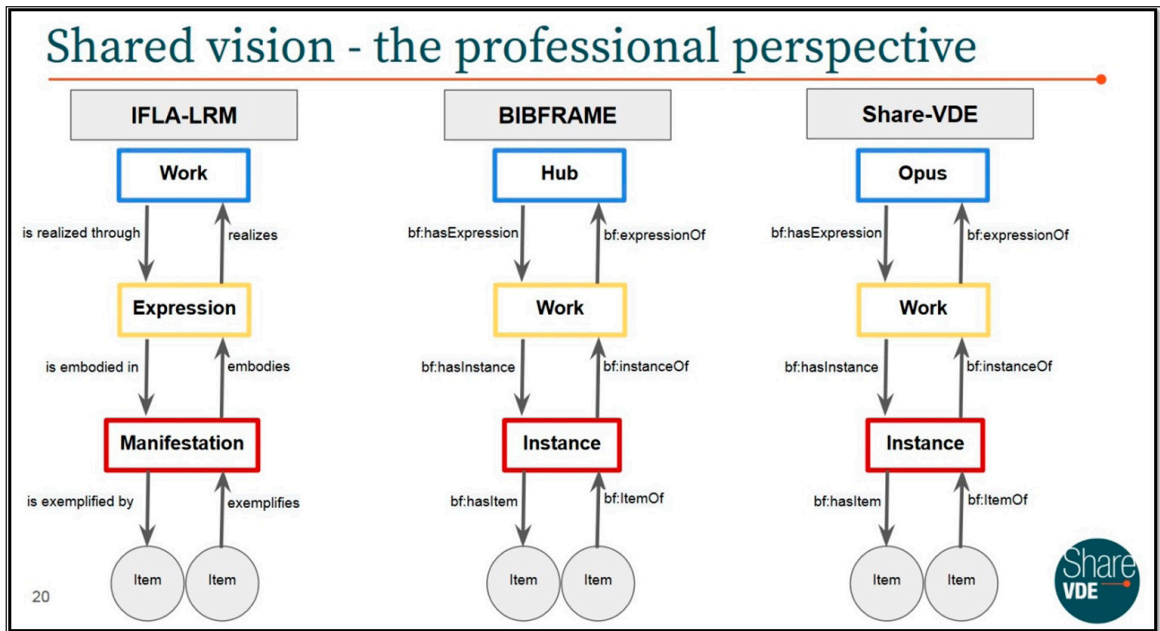
Míndez elősegíti a külső partnerek (pl. FOLIO, PCC, LD4P, Sinopia) rendszereivel az interakciót.

Az autonómia lényege, hogy bár a megosztott kapcsolatos adatok közös platformon működnek, a résztvevő partnerek testreszabott lokalizációval jelennek meg ezen. Ez végfelhasználói szemszögből az egyes könyvtárak egyedi arculatában mutatkozik meg, míg szakmai perspektívából az autonómia az egyes könyvtárak saját adatai feletti kezelési és tulajdonjogot jelenti. Mindkét megközelítés célja a közös használat elősegítése. Jelenleg dolgoznak annak a felmérésén, hogy milyen plusz igényeket támasztana a rendszer felé a nemzeti bibliográfiák adatainak integrálása, amely egy adott nemzet kultúrájáról nyújthatna átfogó képet.

Az aktív közösségi részvételt a szakma számára a Share-VDE munkacsoportok biztosítják. Erre példa a nemrég konszolidált, Opus entitással kiegészített Share-VDE adatmodell, amit egy erre dedikált munkacsoport dolgozott ki. Az Opus az absztrakció legmagasabb szintjét képviseli az entitásmodellben. A munkacsoport az Előfordulás entitással folytatta a munkát. További együttműködés valósul meg a nemzetközi kapcsolattartó-közösségekkel (pl. PCC URI, PCC Wikidata pilot-projektek). A végfelhasználók tekintetében felmérések, kérdőívek és igényfelmé-

rések képezik a közösségorientált megközelítést, amelynek célja a felhasználói felület és élmény hatékonyságának javítása.

A közös vízió rendkívül fontos, mivel enélkül nincs hatékony közös munka. A közös víziót viszont egyre problémásabb volt fenntartani, ahogy egyre több könyvtár csatlakozott a kezdeményezéshez, akik hozták magukkal saját bibliográfiai kultúrájukat. A Share-VDE életében az jelentette az egyik fordulópontot, amikor túlsúlyba kerültek azok a csatlakozott könyvtárak, akik az IFLA-LRM-et tartották a bibliográfiai modellezés kiindulópontjának, nem pedig a BIBFRAME-et. Az IFLA-LRM és a BIBFRAME szükségszerűen különbözik egymástól, mivel az előbbi egy fogalmi modell, az utóbbi pedig egy adatmodell. Ez azt jelenti, hogy nem ugyanazt az absztrakciós szintet képviselik. Az LRM azt a szintet képviseli, ahol a jelenségek maguk a fontosak, illetve jellemzőik és kapcsolataik, míg a BIBFRAME azt a szintet képviseli, ahol az is fontos, hogy milyen (pl. technikai, hozzáférési vagy hatékonysági) követelményeknek kell megfelelnie az adatszerkezetnek.⁶ Ám a BIBFRAME korábbi háromszintes (mű, előfordulás, példány) modelljét több bírálat érte amiatt, hogy nem tükrözte le a négy szintet, amit az LRM elődje, az FRBR megállapított.

2. ábra

Az LRM, a BIBFRAME és a Share-VDE által használt entitások (részlet az előadás diából)

Az LRM 2017-as megjelenését követően a szakterület iránt érdeklődőként mindannyian láthattuk, hogy mind a BIBFRAME-et gondozó Kongresszusi Könyvtár, mind az @Cult kísérletezik a BIBFRAME adatmodelljének négyzintesre bővítésével. A fenti ábra mutatja, hogy az egyes szereplők milyen szinteket definiáltak, valamint ezek hozzávetőleges egyeztetését. Fontos kiemelni, hogy a fenti megfeleltetés csak hozzávetőleges és nem csak szemantikai kérdés. Az egyes entitásokhoz kapcsolódó ismérvek és kapcsolatok entitás-kapcsolati modell esetében, illetve osztályok az ontológiák esetében már nem mutatnak egyezést. A különbségek teljes bemutatásából azonban egy külön tanulmányt lehetne írni, így ennek részletezésétől e beszámolóban eltekintünk. A használó szempontjából a közös vízió abban nyilvánul meg, hogy a Share-VDE által épített közös katalógus – a Frankfurti Alapelvekkel és az új ICP⁷-vel összhangban – a használó kényelmét helyezi a középpontba. Ez az elv mind a felhasználói felület, mind a külső adatforrások megválasztásánál érvényesül. A fenti pillérek nyomán létrejövő kimeneti információ számos eltérő tevékenység számára nyújt táptalajt, egy tágabb ökoszisztéma keretein belül, könyvtárakkal, authority-szolgáltatással, külső platformokkal és partnerekkel.

A „svéd út”: közös katalogizálás a BIBFRAME alapú Librisben

Harriet Aagaard, a svéd nemzeti könyvtár munkatársa előadásában – *Svédország előző éve* (Sweden the last year) – a legújabb Libris-fejlesztéseikről beszélt. A Libris a svéd központi közös katalógus, de több mint egyszerű katalógus. Maga a katalogizálás a Libris felületen valósul meg. Az adatokat közösen szerkesztik, egy kiadványt csak egyszer dolgoznak fel. Amennyiben a feldolgozandó könyv már szerepel a katalógusban, a feldolgozónak csak az állomány-adatokat kell hozzáadnia, a leírást pedig a Librisből exportálni lehet az egyes könyvtárak helyi könyvtári rendszereibe. A projekt magában foglalta a Libris felületének kidolgozását is.

Bár BIBFRAME-alapú rendszer, a Libris képes a MARC 21 importjára és exportjára is. A különböző médiumtípusokon megjelenő forrásokhoz külön sablonokat dolgoztak ki, ebből hatot a tavalyi év folyamán. A hat legújabb a következő: e-könyv, elektronikus folyóirat, adatbázis/weboldal, digitális másolat (könyv), nyomtatott és elektronikus analitika.

Az adatok normalizálása illetve a kapcsolattad-technológia „karakteréhez” való alkalmazkodás ugyan nagy kihívás, de már vannak részeredmények. Először az eddig kódként, de kapcsolt adatkörnyezetben URI-ként rögzített elemek adattisztításával foglalkoztak.

(Ilyen például a nyelvek, országok vagy a MARC relátor-kifejezések kódjai.) Bár Aagaard nem fejtette ki, vélhetően ez azt jelentette a gyakorlatban, hogy a MARC-ban kódként szereplő adatokat megfeleltették URI-eknek, és a Libris már az URI-kat használja. A feladatban a kihívást a nem következetes intézményi gyakorlat kiszűrése és javítása jelenti, főleg a régebbi leírások esetében.

A következő, aminek az implementálásába fogtak, az Előfordulás (Instance) és a Mű (Work) alosztályai voltak. Ezek ott jelentettek kihívást, ahol a BIBFRAME alosztályok nem voltak megfeleltethetők a MARC-értékeknek. Az ilyesfajta aszimmetria gyakori a különböző sémák között, és nem minden esetben egyszerű orvosolni, hogy a konverzió adatvesztés vagy adathiány nélkül valósuljon meg. Ilyen például a „print”, a BIBFRAME Előfordulás alosztálya, amelynek nincs megfelelője a MARC-ban, illetve fordított irányban a rekordfej 6. pozícióján a „g”, azaz kivetített médium, ami lehet álló- vagy mozgókép is, ami viszont külön alosztály a BIBFRAME-ben.

Mindenfajta MARC-ra konvertálás egy kritikus pontja a fix pozíciós mezők kérdése. Az ezeken a pozíciókon tárolt adatok változatos természetűek: vannak köztük fontosak és kevésbé fontosak is; vannak, amiket meg kell őrizni valamilyen formában, ha vissza akarjuk konvertálni MARC-ba az adatot, míg másokat könnyedén újra előállíthatunk, mivel az adat a leírás más pontján is elérhető. Adatokat kinyerni a fix pozíciós mezőkből viszonylag egyszerű. Problémát a már említett sémák közti aszimmetria, illetve a nem következetes intézményi gyakorlat okozhat. Azonban a visszafelé konvertálás már némiképp trükkösebb.

Konverzió szempontjából szintén problémásak a kapcsolatot leíró kifejezések (pl. a 1XX/7XX \$i almezők a MARC 21-ben). A helyes konverzióhoz meg kellett állapítani, hogy az adott kifejezés melyik entitáshoz is tartozik: bibliográfiai leírás tárgyához vagy ahhoz az entitáshoz, amire a kapcsolat mutat. A helyzetet bonyolította, hogy a BIBFRAME tulajdonság, aminek megfeleltették, olykor már maga is leírja a kapcsolat jellegét, így nincs is szükség az adatérték megtartására.

A MARC számára szükséges indikátorok automatikus generálása is okozhat nehézséget. Az indikátor által jelölt információtartalmat a BIBFRAME máshogy fejezi ki – ha egyáltalán kifejezi. Például a BIBFRAME-ben a fordítás tényét egy kapcsolat jelzi az eredeti mű felé, míg a MARC-ban ezt az információt indikátor jelöli.

A tárgyszavak körében is van egy újtásuk: a szűkebb fogalom automatikusan hozzá van kapcsolva a bővebbhez, így ha a szűkebbet hozzáadjuk a leíráshoz, az automatikusan hozza magával a bővebb fogalmakat is.

A műveknél jelenleg még inkább modellezési kérdések-

kel voltak elfoglalva. Jelenlegi modelljük tulajdonképpen megegyezik a BIBFRAME-moddal, viszont még nem került szóba az aggregátumok modellezése, illetve a névauthority-adatokkal sem foglalkoztak még. A Mű alosztályaiként többnyire a BIBFRAME elemkészletét használják. A multimédiát nem használják, mivel „nem elégedettek vele”⁸, a Dublin Core által használt interaktív forrást viszont hasznosnak találták.

A kapcsolatok fontos részét képezik a bibliográfiai univerzumnak, tehát a művek között is kiemelt szerepük van. Készítettek egy listát azokról a kapcsolatokról, amikre vélhetőleg szükségük lenne. Úgy látják, hogy ezen a területen szükség lenne közös munkára: egyrészt amiatt, mert a BIBFRAME-ben túl kevés kapcsolat található, míg az RDA-ban túl sok; másrészt a definíciók és ezek egymáshoz való viszonya sem feltétlenül világos számukra. Márpedig ha mindenki más értelmezést használ, az árt az interoperabilitásnak.

Jelenleg még csak a nemzeti könyvtár állít elő műleírásokat, sok mindent tisztázniuk kell, mielőtt más könyvtárakra is kiterjesztik a használatát. A tisztázandó kérdések között vannak munkafolyamattal kapcsolatos kérdések, de olyanok is, hogy milyen mezőtartalmak képezhetnék az automatikus műleírás alapját. Volt kísérlet az állomány visszamenőleges klaszterezésére is, ami egy visszamenőleges műkatalogizálás alapja is lehetne, de a gyakorlatban még csak a csoportosításig jutottak el. A következőkben azt fogják vizsgálni, mennyire reális az elképzelés.

A BIBFRAME-ben való adatcserét még nem próbálták, de mindenképpen kívánatosnak találnának egy ilyen kezdeményezést a jelenleg BIBFRAME-ben dolgozó vagy azzal kísérletező könyvtárak között. Ez ugyanis nemcsak az adatcseréről nyújtana fontos tapasztalatokat, hanem egy olyan közösséget hozna létre, amelyben az átállás egyéb, gyakorlati kérdéseit is meg lehetne vitatni, és közös megoldásokra lehetne jutni.

Az Országos Könyvtári Platform koncepciója

A svéd előadó után egy másik nemzeti könyvtár képviselője kapott szót: *Lendvay Miklós*, az Országos Széchényi Könyvtárból.

A különböző könyvtárak és informatikai fejlesztők együttműködésében készülő FOLIO platformmal párhuzamosan Magyarországon is megkezdődött egy hasonló előkészítő munka 2016-ban az RDA-katalogizálásban, a BIBFRAME-modellekben, az FRBR-struktúrában és a szemantikus webben/kapcsolt adatokban rejlő lehetőségek felmérésének céljával.

Az első lépés az adatok újszerű felfogásának gyakorlati kipróbálása volt. Ennek adott terepet öt évvel ezelőtt a MokkaUP projekt, amelynek keretében BIBFRAME-formátumra alakították a közös katalógus rekordjait, amelyek ily módon hozzákapszolhatók többek között az ISNI és a Kongresszusi Könyvtár adataihoz. Ennek a programnak a legfőbb előnye az volt, hogy a gyakorlatban látható, meg tapasztalható volt a bibliográfiai rekordok új szempont szerinti megjelenése.

A következő lépés a digitális könyvtárak és tartalmak hasonló szempont szerinti felmérése volt, amelynek során ezen állományok megosztása volt a kulcsszó. Kihívás, hogy rengetegféle elektronikus forrás létezik, azonban, ha jobban belegondolunk, egy digitális állomány lényegében megfeleltethető egy nyomtatottnak, így a hazai szakemberek arra a következtetésre jutottak, hogy a digitális könyvtár ne legyen különálló entitás, ne kezelje külön szoftver, ennél fogva a digitális objektumok metaadatai gond nélkül integrálhatóak legyenek a hagyományos bibliográfiai adatok mellé.

Az Országos Könyvtári Platform (OKP) kezdeményezés e próbák folyamányaként indult el. A projekt célja, hogy közös felületet biztosítson eltérő típusú könyvtáraknak, legyen az nemzeti, iskolai, felsőoktatási, egyházi, közkönyvtár vagy szakkönyvtár. Az OKP-nek a tervek szerint képesnek kell lennie a hagyományos könyvtári funkciók és az újabb digitális folyamatok kiszolgálására egyaránt. Ezen felül döntés született a névterek, a központi szolgáltatások (munkafolyamatok, hozzáférés, katalógus, könyvtárközi kölcsönzés, bibliográfia), valamint az önkiszolgáló és adminisztrációs felületek integrációjáról is. Az egész elképzelés kulcsát a FOLIO-hoz hasonló platform-alapú megközelítés jelenti. Mindez már a könyvtári szférán is túlmutat, így a levéltári és múzeumi terület kiszolgálására is alkalmas lehet.

Ezeknek az elképzeléseknek a kialakításához és az eltérő igények kielégítéséhez egy több pilléren alapuló szoftver létrehozása vált szükségessé. Az első pillért az entitás-alapú rugalmas adatmodell képezi. E megközelítés szerint a rendszeren belül nem az adatsere-formátum élvez elsőbbséget, hanem az entitások rugalmas leírása. Ez viszont maga után vonja azt, hogy a környezet váljon alkalmassá a szabványos adatszerére. A második pillér egy valódi több-bérlős (multitenancy) osztott rendszer (distributed system), egy felhőalapú platform, amelynek középpontjában a megosztható saját adatok állnak. A harmadik pillért a paraméter- és kontextus-orientált rugalmas

munkafolyamatok, míg a negyediket a mikro-szolgáltatásokon alapuló, az adatszerét megkönnyítő modularitás képezi.

Mára a FOLIO elérte a kitűzött mérföldköveket, és 2021-ben a programban részt vevő könyvtárak már használják az első stabil változatot. Ezzel párhuzamosan Magyarországon is elkészítették az ún. rugalmas katalógizálás elméleti bázisát és sémáját. Ennek középpontjában a könyv (pontosabban a könyvtári dokumentum) áll objektumtípusként, ehhez kapcsolódnak tulajdonságként a bibliográfiai adatok. A sémához szabványos megfeleltetéssel bármelyik szótár hozzáilleszhető. Mindezt első ízben MARC21 formátumban tesztelték, párhuzamosan a Nemzeti Névtér fejlesztésével.

Az OKP adatspecifikus követelményei a minőség, a több adatsere-formátum használatának lehetősége, hogy az adott időszakra érvényes adatokat tudja kezelni, illetve rugalmas munkakörnyezetet biztosítson különböző típusú ágensek számára. További követelmények az információforrások becsatornázása, a megbízhatóság, az adatvariációk és az egymásnak ellentmondó adatok kezelésének képessége. A fejlesztők egy dinamikus bővíthető értékkel bíró generikus tudásfa mentén képelték el a rendszert, kezdetben tripletok alkalmazásával. Itt azonban több probléma is felmerült: egyrészt nehéz volt így biztosítani az állítások egyértelműségét, másrészt a triplet-fa a végtelenségig futhat, továbbá az ellentmondásos adatok kezelése sem volt megoldott. E problémák kiküszöbölése érdekében quintupletekben kezdtek el gondolkodni, és öt elemet használtak három helyett: tárgy, szelektor, predikátum, objektum és életciklus. (Utóbbi az állítás érvényességét határozza meg egy adott időtartamon belül.) Így csak az adatok státusza változik, azok nem törölődnek. Az előadó ezen elvek alapján bemutatta a lokális névtér, az authority rekordok és a mutatók közötti kapcsolatokat vizualizált modelljeit.

Az OKP projekt következő lépése lesz az adatkonsolidáció, amelynek során az összegyűjtött adatokat exportálják egy közvetítő platformról, előre meghatározott formátumban (MARC21), majd ezt innen importálják egy majdani rendszerre, amely a FOLIO-hoz hasonlóan testre szabható a végfelhasználói oldalon. Jelenleg a meglévő adatbázisokból és adatforrásokból exportálják a metaadatokat, és vizsgálják a bővíthetőséget ezen a közvetítő platformon.

Készen állsz, Kanada?

A napi programot egy kanadai páros zárta: *Ian Bigelow*, a University of Alberta Library, és *Heather Pretty*, a Memorial University Libraries in Newfoundland and Labrador képviselőiben. *Készen a BIBFRAME-re: hogy állnak a dolgok Kanadában* (BIBFRAME Readiness: A Canadian Perspective) című előadásukat kissé meglepő és magyarázat nélkül hagyott bejelentéssel kezdték az előadók, amelyben elismerték, hogy könyvtáruk olyan területre épült, amely történelmileg az őslakosoké volt, és jelenleg is élnek a környéken őslakos törzsek, akiknek történelmét, kultúráját és nyelvét az intézményük tiszteletben tartja. Ez után röviden bemutatták a kanadai könyvtári rendszert. A kanadai könyvtárak képviselője némi képp decentralizálnak mondható. A vezető szerepet nem egy intézmény vagy egyesület tölti be, hanem négy. A *Könyvtári Szövetségek Kanadai Föderációja* (Canadian Federation of Library Associations), illetve az információs szakemberek szervezetét tömörítő „Fédération des milieux documentaires” a kanadai könyvtárak többségét magában foglalja. A Kanadai Nemzeti Könyvtár és Levéltár (*Library and Archives Canada, LAC*) nemzeti könyvtárként képviseli Kanadát a nemzetközi együttműködésekben, ám belföldön egyenrangú a másik három testülettel. A Québeci Nemzeti Könyvtár és Levéltár (*Bibliothèque et Archives nationales du Québec, BAnQ*) pedig hasonló funkciókat lát el a frankofón könyvtárak esetében, illetve a különböző könyvtári szabályozók francia fordítása is rájuk szokott hárulni.

A kanadai BIBFRAME-munkacsoport könyvtárak közötti együttműködés keretében dolgozik, 2018 óta. Azzal a céllal hozták létre, hogy felkészítse a kanadai könyvtárakat a BIBFRAME-re való átállásra. A munkacsoport egyrészt BIBFRAME-et bemutató anyagokat adott közre a könyvtárak számára, másrészt lefolytattak egy vizsgálatot a könyvtárak körében, hogy felmérjék, azok mennyire felkészültek a BIBFRAME-re. A további cselekvési tervüket pedig a vizsgálat alapján készítették el. Az előadás első része a vizsgálat eredményeit mutatta be.

A vizsgálatot 2019-ben folytatták le. Kanada 5812 könyvtára közül a vizsgált mintába 1500 könyvtárat választottak be rétegzett mintavétellel.⁹ Az „átlagos” válaszadó egy csak angol nyelven katalógizáló kis könyvtár. Az eredmény azt mutatta, hogy csak a tudományos gyűjtemények esetében haladta meg az 50%-ot a BIBFRAME-et valamilyen szinten ismerők száma. Ugyanez a teljes mintára vetítve mindösszesen

30% volt. Arra a kérdésre, hogy terveznek-e átállni a BIBFRAME-re, 85% válaszolta azt, hogy nem tudnak annyit a BIBFRAME-ről, hogy válaszolni tudjanak a kérdésre, és csupán a válaszadók 4%-a jelezte, tervezi, hogy 10 éven belül áttér a BIBFRAME-re. Ez az alacsony szám azonban nem az elzárkózás jele, csupán a kiváráse, ugyanis a vizsgálatból az is kiderült, hogy aki már valamilyen szinten ismerte a BIBFRAME-et, ha ugyan nem is elkötelezett a használata mellett, de nem is zárkózik el előle. A felmérés legfontosabb tanulsága talán az, hogy hatékonyabb tájékoztató kampányt kellene folytatni a témában.

Az előadás további részében a University of Alberta könyvtárának (a továbbiakban UAL) BIBFRAME-es tapasztalatairól volt szó. A felmérés szerint övék az egyetlen könyvtár Kanadában, amelyik aktívan dolgozik a BIBFRAME-re való átálláson.

Az UAL tagja az LD4P kezdeményezésnek az előző, LD4P2 szakasztól kezdődően. A projektben való részvételük a következőképpen foglalható össze:

1. A MARC-ról BIBFRAME-re konvertálási folyamat javítása – az említett konverziós folyamat nemcsak egyszerű konvertálást foglal magában, hanem az adatok normalizálását és adatgazdagítást is.
2. Az új, URI-alapú authority kontroll „felfedezése” – az URI-kkal gazdagított MARC és BIBFRAME adatok képezték a vizsgálat alapját.
3. Részvétel a monográfia-konverziós munkacsoportban.
4. Közösségépítés – az UAL vállalta, hogy közvetíti a kapcsoltadat-kísérleteik eredményét a kanadai vezető könyvtári szervezetek felé, így elősegítve, hogy a szélesebb körű szakmai nyilvánosság számára is elérhetőek legyenek ezek az anyagok, ami remélhetőleg növeli majd a részvételi hajlandóságot a közös kapcsolt adatra építő projekteknél.

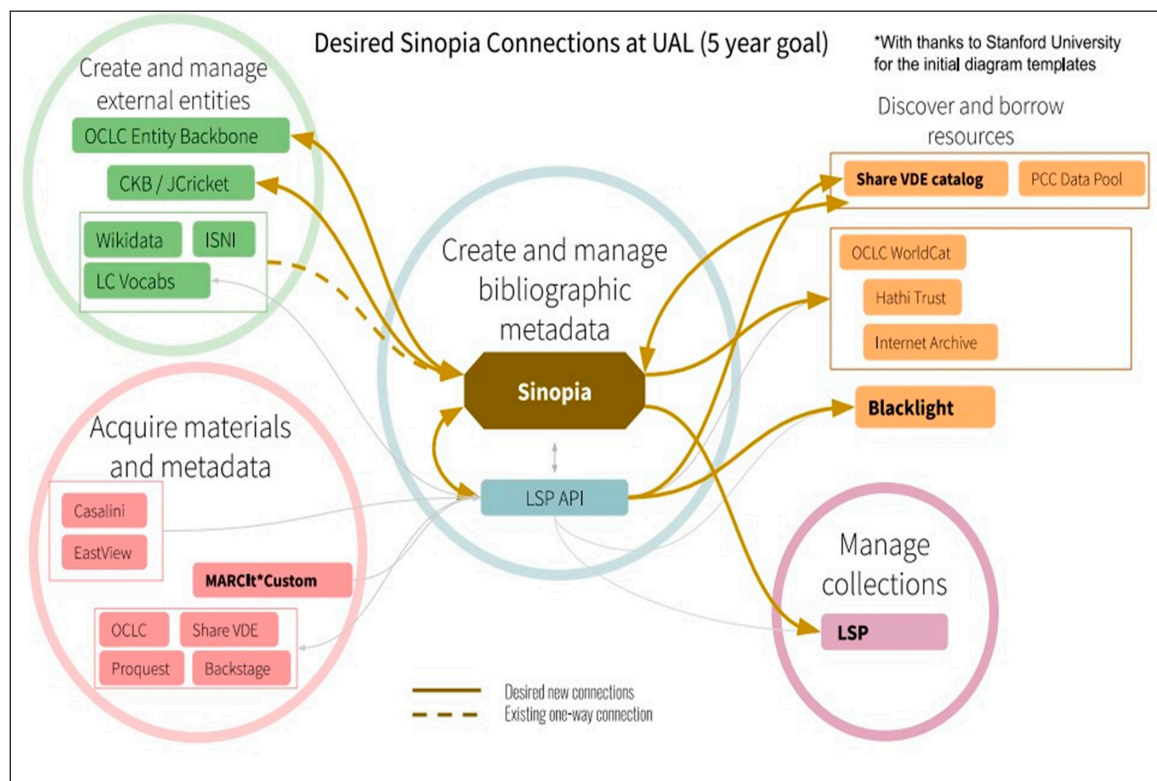
A munka során arra a következtetésre jutottak, hogy három olyan terület van, ahol különösen fontos a közösség: metaadat-szabványosítás, Kanada-specifikus kihívások megoldása, illetve az oktatás.

Jelenleg a Kongresszusi Könyvtár, a Sinopia és a Share-VDE BIBFRAME-adatai különböznek egymástól. Az eltérések a részletek modellezési különbségeiből és a különböző alkalmazásprofilokból adódnak. Az ilyesfajta különbségek szükségszerű velejárói az innovációnak, tehát ne legyünk túl kritikusak, hiszen fejlődő területről van szó, de mindenképpen szükség lenne nagyobb mértékű szabályozottságra. A kanadai könyvtárak közösen használt szabályozott szótárai nem érhetőek el RDF-ben. Az oktatás során

azt tapasztalták, hogy ha egy intézmény egy konkrét rendszeren gyakorolhat a saját adataival, az sokat segít a megértésben, a Sinopia elé pedig oda lehet ültetni az embereket. Ha már munkafolyamatok és új rendszer: a Share-VDE-ben egy nagyobb közösség részeként dolgozhattak az adatokon, ami nagyon jó tapasztalat és élmény volt számukra. Azért is érdemes így együttműködni, mert olyan eszközökkel dolgozhatnak, amit egyedül lefejleszteni túlzottan költséges vagy egyenesen lehetetlen lenne, ilyen például a már említett J. Cricket discovery-felület, illetve a Sapienia névre hallgató közös tudásbázis.

Nem gondolják, hogy felkészültebbek lennének má-

soknál. Sőt, mivel a kapcsolt adatra átállás a „minden mindennel összefügg” jellege miatt összetettségben túlmutat bármin, amivel a szakma eddig találkozott, valószínűsíthető, hogy senki sincs teljesen felkészülve a változásra. Azonban a helyzetet mégsem látja komornak Bigelow, szerinte nem amiatt kell aggódni, hogy elég felkészültek vagyunk-e, vagy mikor leszünk azok, hanem okos stratégiai tervezéssel kisebb, teljesíthetőbb szakaszokra kell bontani ezt a hatalmas feladatot; így tulajdonképpen menet közben cseréljük le alkatrészenként az autót: mindig csak annyit változtatva, ami nem gátolja működését.

3. ábra

Az UAL 5 éves terve (részlet az előadás diáiból)

A UAL 5 éves terve jól illusztrálja a várható változás mértékét. Tulajdonképpen le kell cserélni a teljes környezetet. Bigelow kétli, hogy lesz valaha olyan könyvtár, amely ezt a változást képes lenne egyszerre megvalósítani. Realisabb egy elhúzódó hibrid-időszakkal járó, lépésenkénti változással számolni. Középtávon tehát az várható, hogy egymás mellett fog létezni a MARC és a BIBFRAME is.

Ez egy hatalmas erőfeszítéssel járó munka, aminek csak akkor van értelme, ha közösen dolgozunk.

A felkészültséget mérő vizsgálat világosan megmutatta, hogy a kanadai közösségnek több információra és oktatásra van szüksége. Az RDA-nál már bevált RDA kanadai tudáscsere program BIBFRAME-es változatának elindításán gondolkoznak. Szorgalmazzák, hogy ne csak a saját szűkebb-bővebb közösségünkkel működünk együtt, hanem legyen lehetőség a világ bármely táján működő BIBFRAME-projektek összefogására.

(Id)entitásmenedzsment: Mit hoz a jövő?

A második nap egyetlen előadása *John Chapmané* volt az OCLC-től. *(Id)entitásmenedzsment: Mit hoz a jövő?* (Id(entity) management: What is the shape of the future?) című előadásában nemcsak az OCLC fejlesztéseiről beszélt, hanem arra is kitért, hogyan látja az OCLC a bibliográfiai és authority munka jövőjét. Ahogyan az természetes a nagyobb, strukturális váltásokkal járó fejlesztések esetében, az OCLC kapcsolattartó-projektjeire is igaz, hogy nem lehet egyszerre az összes problémára megoldást találni, főleg, hogy bizonyos problémákra csak a fejlesztés egy későbbi szakaszaiban derül fény. Az eddigi termékeiktől eltérően a kapcsolt adatot használó termékek esetében tudatosan törekedtek arra, hogy a rendszer lehetőség szerint minél inkább modularizált legyen. Ez azért fontos, mert egy újabb fejlesztésnél egyszerűbb egy modult lecserélni, mint egy egész rendszert. Jelenleg ugyanis sok esetben gátja a fejlesztésnek, hogy túl sok mindent érintene egy adott módosítás ahhoz, hogy megérje végrehajtani. A mostani termékfejlesztési ciklusuk egyik kulcskérdése, hogy minek kell centralizáltan működni, és mit lehet helyi hatáskörbe utalni.

Az eddigi problémák egy része a levéltári- és a különgyűjtemények modellezési nehézségeiből adódott. Az OCLC külön munkacsoportot állított fel a levéltári- és különgyűjteményi anyagok problémáinak feltárására, amely a jelentésében¹⁰ több területet is megnevez. A könyvtári metaadatsémák és modellek leginkább a publikált, sokszorosított, egymással csereszabatos példányokból álló források esetén működnek jól. A nem publikált, illetve az egyedi források sajátos jellemzői nem mindig fejezhető ki velük hatékonyan. A problémák egy része nemcsak ezeknek a speciális gyűjteménytípusoknak a kapcsán merül fel, a levéltári- és különgyűjtemények esetén még hangsúlyosabban jelentkezik. Az egyik ilyen az adatok nyilvánossága. Bár az adatok „nyílt” vagy „zárt” volta nem függ attól, hogy kapcsolt adat-e vagy sem, általában könyvtári környezetben, ha kapcsolt adatokról van szó, akkor alapvetően mindenki számára hozzáférhető, azaz „nyílt” adatokban gondolkodunk. Az authority adatok között azonban nemegyszer érzékeny adatok is találhatóak, és nem volna szerencsés ezeket nyíltan hozzáférhetővé tenni, sőt, egyes esetekben kifejezetten jogsértő is lenne. A GDPR

(General Data Protection Regulation – Általános Adatvédelmi Rendelet) ugyanis a könyvtárakban nemcsak az olvasói adatok nyilvántartására vonatkozik, hanem az authority adatokra is. Szintén nemcsak levéltári anyagoknál fordul elő az authorityk „hosszú fark” (the long tail)¹¹ problémája, azaz a leírásokban szereplő személyek nagy része csak egyszer vagy néhányszor fordul elő a teljes rendszerben. Ez kiegészülhet azzal is, hogy csak alig vagy egyáltalán nem található meg róluk bővebb információ. Ilyen esetben nagyon erőforrás-igényes az authority-munka és nem is kecsegtet túl nagy haszonnal. A fenntarthatóság minden munkafolyamatnál alapvető fontosságú. Bár a különféle MARC szabványalkalmazások közötti különbségek miatt jelenleg sem mondható homogénnek a könyvtári metaadat-környezet, a jövőben várhatóan még heterogénebb lesz a mostaninál. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az egyes könyvtárak nemcsak saját entitásokat és elemkészletet szeretnének definiálni, hanem saját kapcsolatokat is az entitások között. Ez az egyes gyűjteményeken belül koherens lesz, de kérdésként vetődik fel, milyen gyűjteményközi kapcsolatokat lenne legjobb használni annak érdekében, hogy átjárhatóak legyenek a különböző gyűjtemények. A különféle entitások egymással megfeleltetése nem egyszerű feladat. Kérdéses, hogy képesek leszünk-e áthidalni a kulturális különbségekből fakadó szemantikai különbségeket, ami szükséges, ha egy globális tudásháló építésében gondolkodunk. De az a jelenség is feladja a leckét, hogy a szavak jelentése idővel változhat. Ennek a két kérdéskörnek a sajátos metszetét a földrajzi nevek kezelése adja. A földrajzi nevek alakja, illetve az általuk lefedett terület határai akár komoly nemzetközi konfliktusok melegágya is lehet. Az idő nemcsak a szavak jelentésén változtathat, hanem a technikai környezetben is. Ennek a változásnak a következményeképp változhat az is, hogy mi lesz a leghatékonyabb, és persze leginkább fenntartható eszköze az entitások megfeleltetésének.

Az OCLC úgy látja, hogy a jövőben új infrastruktúrára lesz szükség. Ezalatt nemcsak az eszközöket értik, hanem az adatforrásokat is, és ennek a két területnek a változása óhatatlanul kihat a munkafolyamatokra is. A közös szabványok, szabályzatok és jó gyakorlatok kialakítása mindig egy véget nem érő folyamat, ami az új metaadat-környezetben sem lesz másként. Végül további, célzott kutatásokra is szükség lesz.

4. ábra

Az OCLC kapcsolt adattal kapcsolatos projektjeinek idővonalja (részlet az előadás diáiból)

A következőkben az idővonalon látható utolsó két szakasról lesz szó, és nemcsak azért, mert ezek a legfrissebb projektek, hanem mert ez a két megközelítés szorosan összekapcsolódik és kölcsönösen egymásra vannak utalva. A *CONTENTdm Linked Data Pilot* egy Wikibase alapú projekt volt, célja pedig az entitások és kapcsolataik legújabb technikát használó gépi reprezentációjának kialakítása, és nemcsak egy műszaki megoldás kidolgozása, hanem egy teljes munkafolyamaté. A munkafolyamatnak alkalmasnak kellett lennie kis és nagy mennyiségű adat feldolgozására is. Láthatóvá szeretnék volna tenni az eddig láthatatlan kapcsolatokat. A projekt része volt egy prototípus kidolgozása is, amivel a jelenlegi rekord-alapú adatállományt kapcsolt adattá lehet konvertálni, majd a keletkezett adathalmazt kezelni és publikálni is lehet a segítségével.

Az *Entitásmenedzsment-infrastruktúra* projekt célja annak az infrastruktúrának a kiépítése, amely a kreatív mű- és személy-entitások milliós nagyságrendű előállításához szükséges. A kiépített infrastruktúrának támogatnia kell többféle leírási és kódolási szabványt, használnia kell állandó azonosítókat, és legfontosabbként együtt kell működnie a könyvtári közösséggel.

Az utóbbi két projekt sok szempontból tekinthető ugyanazon spektrum két végének. Az Entitásmenedzsment-infrastruktúra a közös entitásokról, az automatizált gépi megfeleltetésről szól, míg a *CONTENTdm* a speciálisan helyi sajátosságokról, a fél-automata és manuális megfeleltetésekről. Ugyanígy az Entitásmenedzsment-infrastruktúra az olyan általánosan használható entitásokkal foglalkozik,

mint a személyek és a művek, és tulajdonképpen az authority- és a bibliográfiai munkafolyamatokat öleli fel; a *CONTENTdm* olyan, jellemzően csak az adott helyi közegben értelmes ismérvekkel foglalkozik, mint mit ábrázol a kép, miről szól az adott mű, annotációk és megjegyzések, és tulajdonképpen a tartalmi feltárást és a kontextus leírás munkafolyamatait öleli fel.

BIBFRAME-ről szabadon: kerekasztal-beszélgetés

Ezt követően kerekasztal-beszélgetésre került sor, amit *Osma Suominen*, a Finn Nemzeti Könyvtár képviselője moderált. A felkért résztvevők Harriet Aagaard, a Svéd Nemzeti Könyvtár, *Christian Aliverti*, a Svájci Nemzeti Könyvtár, *Steven Folsom*, a Cornell Egyetem Könyvtára, *Kevin Ford*, a Kongresszusi Könyvtár, *Nancy Lorimer*, a Stanford Egyetem Könyvtára képviselői voltak.

Az alábbiakban az elhangzottak sorrendjében, kérdéscsoportonként foglalom össze a kerekasztal-beszélgetés témáit.

Hoz létre az intézményetek BIBFRAME adatot? Ha igen, hogyan? Konverzióval vagy eleve kapcsolt adatként?

Harriet Aagaard válaszából kiderült, hogyan hoznak létre adatot közvetlenül BIBFRAME-ben. A korábban keletkezett adatokat is átkonvertálták BIBFRAME-re, de még mindig előfordul, hogy MARC-importból konvertálnak BIBFRAME-mé.

Steven Folsom arról számolt be, hogy felszínesen foglalkoztak már konvertálással és natív BIBFRAME

létrehozással is, de még csak kísérleti jelleggel. A cél inkább az volt, hogy megpróbálják a katalogizálásról gondolkodást elszakítani a MARC-tól.

Kevin Ford elmondta, hogy a korábban keletkezett adatokat konvertálják BIBFRAME-re, de a katalogizáló natív BIBFRAME leírásokat is hoznak létre. Bár az elvileg BIBFRAME-ben létrehozott adatnak is lehet MARC-ból konvertált alapja, mert nem ritka az olyan eset, hogy a kiadó MARC-ban szolgáltat be nekik adatot. Ilyenkor a MARC-ot átkonvertálva képződik egy alapleírás, amit a katalogizáló kiegészít. Ezek a leírások azonban nem kerülnek be se az IKR-be, se a katalógusba, hanem csak a pilot-projekt számára hozzáférhető tárolón vannak egyelőre.

Nancy Lorimer intézményében, a Stanford Egyetemi Könyvtárban a Share-VDE-vel konvertáltatják az adataikat. Ott a konvertáláson felül URI-kkal is gazdagítják őket. Hoznak is létre kapcsoltadat-alapú leírásokat is a Sinopia segítségével, de ezek a leírások még csak a Sinopiában érhetőek el, máshol nem hasznosulnak. Jelenleg azon dolgoznak, hogy a Sinopiában lévő adataikat is el tudják küldeni a Share-VDE-nek.

A svájci nemzeti könyvtár Christian Aliverti elmondása szerint *Almában* dolgozik, amiben BIBFRAME-et is lehet szerkeszteni, bár ezt a funkciót nem használják ki a helyi jogi szabályozási környezet miatt. Mint nemzeti könyvtár ugyanis kötelességük adataikat nyílt adatként a nyilvánosság számára biztosítani a többi állami fenntartású intézménnyel együtt, és ezek az intézmények nem ismerik a BIBFRAME-et (illetve nem is az ő adataikra lett szabva), de mindenképpen érdeklődnek a BIBFRAME, mint kiegészítő lehetőség iránt.

Milyen típusú azonosítókat használtak a következő entitásoknál: személyek, testületek, tárgy, hely és mű. Honnan származnak ezek az azonosítók? Más intézmények vagy rendszerek is használják ezeket az azonosítókat?

Aagaard elmondta, náluk az összes közös katalógusba (Libris) kerülő entitás kap Libris-azonosítót, de próbálják ezeket más azonosítókhoz is kötni. A tárgyszavakat például megfeleltették a Kongresszusi Könyvtár tárgyszó-rendszerének (Library of Congress Subject Headings, LSCH), amennyiben ez lehetséges volt. Személyek és testületek esetén manuálisan gazdagítják a leírásokat ISNI azonosítóval, szintén csak abban az esetben, ha elérhető ilyen. Egy alkalommal a VIAF-ból is gazdagították a leírásokat, eseti jelleggel tehát VIAF azonosító is előfordulhat

az authorityknél. Visszafelé viszont más a helyzet: a VIAF rendszeresen aratja a Libris authority adatait. A jövőbeni terveikben inkább az ISNI kap szerepet: szeretnék ISNI-nyilvántartó ügynökség lenni, illetve szeretnék a jelenlegi, manuális gazdagítást lecserélni valami hatékonyabbra. A földrajzi adatokat jelenleg nem kötik semmi máshoz. Ötletszinten felmerült a Wikidatához való kapcsolódás, ám ez még nem került át a gyakorlatba.

Ahogy Ford beszámolt róla, a Kongresszusi Könyvtár nem túl meglepő módon az *id.loc.gov*-ot használja mindegyik kérdésben szereplő entitásnál. Személyek esetében azonban még nem eldöntött, hogy az authority rekordot azonosító URI-t vagy a személyt magát azonosító RWO¹² URI-t fogják-e használni. A tárgyszavaké egy kicsit érdekesebb eset. A Kongresszusi Könyvtár tartja fenn azt a tárgyszórendszert (LCSH), amit Aagaard is említett korábban. Az LCSH-ben használnak ugyan URI-kat az ott szereplő fogalmak megnevezésére/azonosítására, ugyanakkor a rendszerben lévő fogalmakat össze is lehet párosítani új fogalmat alkotva velük. Ennek eredményeként körülbelül 8 millió egyedi fogalom szerepel a bibliográfiai adatok között, és még csak találgatják, hogy mit lehetne kezdeni ezzel az adatmennyiséggel. A legújabb ötlet szerint mindegyikhez kapcsolnak majd URI-t, de ezek az URI-k csak „belső használatúak” lesznek, addig legalábbis, amíg kirajzolódik, hogy működőképes lesz-e ez a megoldás. A műveket egymáshoz szokták linkelni az adatkészleten belül, ám a legújabb hubokat¹³ már korábban bevitt (legacy) MARC adatokból generálták.

Alivertitől megtudhattuk, hogy a svájci nemzeti könyvtár az osztrák és a német nemzeti könyvtárral közös német nyelvközösségi authority állományt (Gemeinsame Normdatei, GND) használja. Az összes entitástípushoz készül rekord a GND-ben. Az authority rekordokban szerepelnek egyéb authority szolgáltatók URI-jai is, amennyiben rendelkezésre álltak.

Folsom elmondta, hogy a Cornell Egyetem Könyvtárában kezdetben a létező gyakorlatra támaszkodtak, tehát a Kongresszusi Könyvtár különböző szótárait használták. Ebből kiindulva terjesztették ki az alkalmazott azonosítók körét az adott projekt igényeihez igazodva. Foglalkoztak többek között az ISNI-vel és a GeoNames-szel is. Jelenleg az LD4P authority-lekérdezőjét használják.

Ford elmondása szerint az utóbbi pár évben a MARC 21-ben használt kódokat is ellátták URI-kkal, ezek elérhetők az *id.loc.gov* címen.

Ahogy arról Lorimer beszámolt, náluk nincs még kiforrott gyakorlat arra, hogy személyek esetén a személyt azonosító RWO-t vagy a leírását azonosító URI-t használják. Úgy gondolja, hogy ez a kérdés a közeljövőben sokszor elő fog még kerülni, főleg, ha kiterjesztik az azonosítók körét nem könyvtári forrásból származó azonosítókra is, mint amilyen pl. a Wikidataé. A Wikidata azonosítók általában RWO-k. A tárgyszavak esetében jelenleg az LCSH-t használják, de gondolkodnak azon, hogy váltnak a FAST-ra. Kísérleteztek a Nemzetközi Szabványos Névaazonosítóval (ISNI) is. Arra számítottak, hogy gyorsabb lesz egy ISNI-profil létrehozni, mint egy authority-rekordot, de a gyakorlat azt mutatta, hogy bár valóban kevesebb időt igényel, de nem annyival, mint amire számítottak.

Milyen, a BIBFRAME szabványnál szigorúbb helyi szabályzatot használtak BIBFRAME adatok létrehozásakor? Ezek lehetnek például saját konverziós szabályok, alkalmazásprofilok, a szerkesztőben beállított alapértelmezett beállítások és megszorítások, nemzetközi, nemzeti vagy helyi katalógizálási szabványok/szabályzatok/útmutatók.

Folsomtól megtudtuk, hogy a Cornell Egyetem Könyvtárnak volt néhány olyan projektje, amelyek során alkalmazásprofil építettek. A legutóbbi ilyen az LD4P keretében zajlott. Az elérhető Sinopia-profil felhasználva egy olyan űrlapot alakítottak ki, amely képes a Discogs-ból RDF-ben adatot áttemelni. A Discog¹⁴ a zenei könyvtárosok egy kedvelt forrása, gyakran másolnak át onnan különböző értékeket, de eddig az áttemelés lehetősége nem volt adott számukra. Az áttemelés nem oldható meg adatmanipuláció nélkül, mivel a Discogsban nem a kívánt formátumban vannak az adatok. Az átalakítás azonban megoldható automatizált módon. Egy korábbi próbálkozásaik során profilekat készítettek és töltötték be a rendszerükbe. A SHACL-lel szerzett tapasztalatok egy részét át tudták emelni a BIBFRAME profilalkotásba és a két specifikáció sok helyen egy az egyben megfeleltethető egymásnak.

Agaard elmondta, mivel a MARC 21 formátumba való megfelelő visszaalakítás is céljuk volt, ezért sok háziszabályzatot kellett készíteniük, amelyek szigorúbbak, mint amit a BIBFRAME önmagában megkívánna, illetve a könyvtári rendszerek követelik meg olyan információk rögzítését, amelyeket az ember nem feltétlenül tartana relevánsnak. Tehát jelenleg a BIBFRAME-alapú leírásaikban több olyan adat is szerepel, amire csak a visszafelé-kompatibilitás miatt

van szükség. Mivel még nem sikerült minden kívánt adatelemet BIBFRAME-esíteni, vannak ebben a vegyes halmazban olyan adatok is, amelyek fokozatosan fognak átkerülni a jól strukturált adatok halmazába. Előfordul, hogy egy elemet valamilyen ok miatt hasznosabb számukra egy kicsit másképp rögzíteni, mint ahogy az a BIBFRAME szabványban szerepel. Mivel még mindig nem elég bejártott a BIBFRAME alkalmazásának gyakorlata, ezek az apró változtatások elég nagy bizonytalanságok okozói. Kérdés, vajon mennyi eltérés az, ami megengedhető? Mi az, ami már potenciális veszélyt jelent az adatcserére?

A Stanford Egyetem Könyvtárában – Nancy Lorimer elmondása szerint – a Sinopia felületét használják BIBFRAME-alapú leírások előállítására. A Sinopiában használható sablonok tulajdonképpen alkalmazásprofilként funkcionálnak és további rögzítési szabályokat is magukkal vonzanak, mint például megszorítások az adat forrására vonatkozóan vagy az ismételtetőségi megszorítások. Alapvetően a leírásokban RDA-szabályokat alkalmaznak, ahol szükségét látják, ISBD-központozási jeleket is használva. Nem használnak tehát semmilyen egyedi szabályzatot, viszont a különböző szabályozók egymásra épülése miatt mégsem vázolható fel egy egyértelmű végeredmény csak az alkotóelemek ismeretében.

Kevin Ford megerősítette, hogy az apró különbségeket egyedileg nézve ugyan nem tűnnek jelentősnek, de a teljes leírást, vagy a teljes adatkészletet tekintve már összeadódnak ezek az apróságok valami jelentőssé, amivel foglalkozni kell. A Kongresszusi Könyvtárban igyekeznek azokhoz a segédletekhez ragaszkodni szabályzatként, amelyek nyilvánosan el is érhetők a <https://www.loc.gov/bibframe/> oldalon. Az ott található konvertert használják ők is nap mint nap. A leírásaikban kétféle névteret használnak, egyrészt a nyilvánosan elérhető BIBFRAME-névteret, másrészt a nem nyilvános bfrc-névteret. Ez utóbbit kezdetben csak azokban az esetekben használták, ha egy adatelemnek megfelelő elem nem szerepel az eredeti BIBFRAME ontológiában, viszont helyi szinten fontos rögzíteni. Ez a terület ugyanakkor tulajdonképpen kísérleti tereppé vált, aminek segítségével ki tudják próbálni az ontológia bővítésével kapcsolatos javaslatokat, mielőtt azok belekerülnének az „éles” BIBFRAME ontológiába. Ezen felül, ahogy a svéd kollégák, úgy ők is rögzítenek olyan adatokat, elkülönítve a BIBFRAME leírástól, amelyek csak azért kellene a leírásba, hogy azt MARC-ba át lehessen alakítani, illetve be lehessen tölteni az IKR-jükbe, ami továbbra is csak MARC-ot használ.

Lorimer az előzőkhez hozzátette, hogy a Stanford Egyetem Könyvtára is használja a bf1c-névteret a Sinopiában, bár nem olyan mértékben, ahogy a Kongresszusi Könyvtár. A helyi tartalom kérdését ő is problémásnak tartja, ezért a Sinopiá-s sablonjainkat inkább csak alapnak tekintik, amit mindenki a helyi használatnak megfelelően testre szabhat. Ahogy már többen utaltak rá, nagy mértékben hat a leírásra az is, hogy milyen könyvtári rendszert használ az adott könyvtár, és a különböző rendszerek különböző rögzítési sajátosságokat vonhatnak maguk után. Ezeknek a különbségeknek pedig mindenképpen helyet kell biztosítani a leírásban valami módon.

Az RDA szabályok megfelelők-e a BIBFRAME-ben feldolgozáshoz? Használják az RDA-t a gyakorlatban BIBFRAME-adatok előállításához? Ha igen, mik a tapasztalatok vele?

Aagaard meggyőződése, hogy sokkal jobban használható az RDA BIBFRAME-mel, mint MARC 21-gyel, főleg a kapcsolatok leírása könnyebb vele. A gyakorlati munkát azonban nem könnyítette meg, hogy mind a BIBFRAME, mind az RDA átalakult közben, míg ők már mindkettőt alkalmazták. A katalogizálókat főleg az zavarta, hogy a BIBFRAME-modell szerinti mű magában foglalja az RDA szerinti művet és a kifejezési formát is. De ha ettől eltekintünk, az RDA nagyon jól működik BIBFRAME-ben.

Aliverti szerint a kérdés irányának fordítottnak kellene lennie, mivel az RDA nem egy formátumhoz kötött szabályzat, többféle formátummal is használható. Megfelelő-e a BIBFRAME az RDA-ban katalogizáláshoz? Igen, de tulajdonképpen a MARC 21 is megfelelő. Nem ideális, de működik. A BIBFRAME-ben azonban jóval egyszerűbb kapcsolatokat létrehozni, illetve a rugalmassága miatt mindenképpen egy modernebb, webes környezetnek megfelelőbb formátum.

Lorimer, arra a reagálva, hogy az RDA működik-e a MARC 21-gyel, úgy fogalmazott: végül is igen, ha elég távolról nézzük... A Stanfordon már a tesztelési fázis óta¹⁵ használják RDA-t. Kezdetben tapasztaltak ugyan némi problémát a BIBFRAME-ben katalogizálásakor, de ilyenkor nem könnyű felmérni, hogy a nehézség magából a formátumból adódik, vagy egyszerűen csak az új felhasználói felületet kellett megszokni. Érdekes hozadéka volt a projektnek, hogy a katalogizálók azt jelentették, jobban megismerték és megértették az RDA-t így BIBFRAME-ben használva, mint MARC-ban. Lorimer szerint ez abból adódik, hogy a MARC jóval több mindent ír elő már

csak a formátum jellegéből adódóan is, mint ahogy azt általában gondoljuk. Emiatt a MARC-kal használt RDA csak az árnyéka az eredeti RDA-elképzelésnek. Ez az eredeti elképzelés sokkal jobban megmutatkozik a BIBFRAME-et használva, ami jobban illeszkedik az RDA-hoz, bár tegyük hozzá, ez sem tökéletes. Lorimer kiemeli, hogy ez a BIBFRAME 2.0 és az FRBR-alapú RDA esetében van csak így. Az LRM-re átdolgozott RDA esetében szerinte valamivel nehezebb lesz a BIBFRAME-mel való egyeztetés amiatt, hogy a poszt-3R RDA jobban kötött a saját ontológiájához, mint az elődje, valamint a BIBFRAME és az RDA ontológia között vannak különbségek.

Ford pontosítást kért Nancy Lorimertől a hozzászólása kapcsán, ugyanis, ahogy fogalmazott, különbség van aközött, hogy RDA szabályok szerint katalogizálunk, és aközött, hogy próbáljuk a leírásunkban leképezni az LRM modellt. Kérdés, hogy ez utóbbira gondolt-e Lorimer, amikor az RDA jobb megértéséről és az eredeti RDA elképzelésről beszélt.

Lorimer válaszában kifejtette, hogy nem egészen az LRM leképezésére gondolt. Inkább arra, hogyan írunk le valamit, és nem arra, hogyan strukturáljuk az adatelemeket. Tehát ő inkább arra a gondolatíságra utalt, mit választunk a leírás tárgyának, és miket mondunk róla, amikor leírjuk, kiegészítve a szótárakkal, amelyeket esetleg használunk a leírásakor, a kapcsolatokat, amelyeket az RDA fontosnak tart stb. Tulajdonképpen az RDA azon jellegére gondolt, amelyet tartalmi szabványnak nevezünk. Az LRM szerinti strukturálás a MARC tulajdonságai miatt egyébként szóba se jöhetne.

Ford ehhez hozzáfűzte, hogy az egyik érv a MARC ellen valóban az, hogy gátolja a kísérletezést, hogyan lehetne ezt a struktúrát leképezni.

Folsom szerint jelenleg próbáljuk megtalálni azt az ideális pontot, ahol jól kihasználhatók az RDA nyújtotta előnyök. Erre szerinte is a kapcsolt adat környezet a megfelelő. Ő is megerősíti Lorimer megfigyelését, hogy a bibliográfiai és authority-rekordokhoz szokott katalogizálók jellemzően átértékelték tudásukat az RDA-ról a más környezet hatására. Bár ugyan addig is tisztában voltak vele, hogy a bibliográfiai rekord egyes részei a műre vagy a kifejezési formára vonatkoznak, de az LRM struktúrát követő, finomabb megkülönböztetést is lehetővé tevő felületen dolgozni mégiscsak más. Az új lehetőség viszont azt is jelenti, hogy a PCC-nek kapcsoltadat-környezetre is ki kellene dolgoznia a „használható és gazdaságos” leírás követelményeit.

Lorimer ezzel kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy

nagy változást jelent, hogy tulajdonképpen minden egy leírásra váró entitás. Teljesen másképp kell közelíteni így a munkához.

Ford ezek után a többi könyvtárban zajló munkafolyamatokról érdeklődött. Ahogy elmondta, a Kongresszusi Könyvtárban a BIBFRAME-ben való feldolgozás során jelenleg még még az, – a MARC környezetből megmaradt – gyakorlat, hogy ugyanaz a személy írja le a művet és az előfordulást is párhuzamosan. Vajon ha mindent gráfként és információcsomagként fognánk fel, ahol mindig van legalább egy mű és legalább egy előfordulás, és ezeket elkezdenénk az OCLC-hez hasonlóan apróbb entításokra, illetve csomagokra bontani, javítanánk az interoperabilitást?

Aagaard szerint ha az RDA-ban előírtaknál kisebb entításokban gondolkozunk, akkor ugyanolyan prob-

lémás lehet majd a gyakorlatban követni az RDA szabályait, mint jelenleg MARC környezetben. Egy kicsit más kérdés, de valószínűleg az űrlapoknál valahogyan jelölni kéne, akár színekkel,¹⁶ hogy hol jár éppen az ember, mert el lehet keveredni benne.

Szükség van-e a BIBFRAME szabványleírásában szereplőn felül szabályok megosztására? Ha igen, akkor milyen szinten? Például: forrástípus-specifikus BIBFRAME kiterjesztések és/vagy alkalmazásprofilok; esetleg rendszerspecifikus profilok, mint amit a ShareVDE vagy az LD4P használ.

Folsom válaszában egy korábbi előadására¹⁷ hivatkozott, amelyben a szemantikus web rétegeit¹⁸ reprezentáló ábra a szabályok részét bontja ki könyvtárakra értelmezve. Ez az 1. táblázatban látható, a táblázat alulról felfelé olvasandó.

Alkalmazás	A szintaxis, amivel a profilt rögzítjük.	Valószínűleg az alkalmazástól függően változik.
	Üres csomópontokat érintő döntések.	Gyorsan közösségi diskurzussá alakul át.
	Mely kikereső (look up)-szolgáltatást használjuk?	Általában a fejlesztőktől függ, de a döntéseket rögzíteni kell.
	Mezők címkéi és sorrendje.	Közösségi szinten többet kellene foglalkozni vele.
Munkafolyamat	Az intézmény alapértelmezett adatértékei.	Igazak az intézmény egészére.
	Adott munkafolyamatok alapértelmezett adatértékei.	Igazak adott munkafolyamatra és/vagy tartalomtípusokra.
	Leírás szintjei.	Például a MARC kódolási szintjei.
	Adminisztratív metaadat.	Döntés az adatáramlás követésének mikéntjéről.
Intézmény	Preferált szótárak.	Pl. LC authority, FAST, Wikidata, ISNI, helyi szótárak.
	Hogyan mondunk valamit.	Pl. bf:originDate legyen vagy közreműködések dátummal esetleg mindkettő?
	A maximumok bizonyos állításoknál.	Felső korlátok az állítások mennyiségére egy adott paraméter használatával.
	Döntések arról, hogy a közösség milyen esetekben kap szabad kezdet.	Az adat résznél említett alap „megerősítése”.
Adat	Mik azok a dolgok, amiket leírunk?	Közösségi döntés és fenntartás.
	Mit tudunk/kell mondani a dolgokról?	Gyakran tekintendő az alapnak.
	Számosság, ismételhetőség, adattípusok.	Gyakorlati okokból általában igen lazák.
	Mennyire kötik meg a kezünket az autorizált hozzáférési pontok és az RDA?	BF → MARC konverziókra gondolva.

1. táblázat

Az alkalmazásprofil rétegei (FOLSOM, Steven: Layers of Profile Development: Community Created and Consumed. Elhangzott: LD4P2 Community Meeting, 2018. október alapján)

Az interoperabilitást az adatréteg biztosítja, és erre épülhetnek rá az intézményi döntések. Az intézmények döntéseire épülnek a munkafolyamatok, és legfelül található az eszköz, amit használunk. A szolgáltatók ugyan igyekeznek olyan rendszereket kidolgozni, amelyek jól illeszkednek a legtöbb intézményi gyakorlathoz, de a használt eszközök is hoznak magukkal döntési helyzeteket, amik végső soron hatással vannak a bennük létrehozható leírásra is. Az ezekre a döntési helyzetekre adott válasz azonban megosztható, és fontos is megosztanunk, hogy a különféle eszközökkel készült adatok interoperábilisak legyenek egymással. Viszont eléggé az elején vagyunk még a BIBFRAME-mel való munkának, így talán korai még arról beszélnünk, hogy meg kell állapodnunk bizonyos közös normában, hiszen még nem ismerjük az egyes megközelítések hosszú távú kihatásait.

Aagaard úgy gondolja, hogy a szabályok megosztása fontos az interoperabilitás fenntartásához. Különböző módon lehet, hogy csak MARC-ban fogunk tudni adatot cserélni, annyira változatos lesz a kapcsolattal-állományunk. Nemcsak szabályokat kellene elkezdni megosztani, hanem konkrétan adatokat kellene elkezdni cserélni. A svéd nemzeti könyvtár ugyan folyamatosan tesz közzé anyagokat arról, hogy mit csinálnak, ám – érthető módon – ezt elsősorban svédül teszik a hazai közösséget célozva, így nem minden tud nemzetközi szinten hasznosulni.¹⁹ A nyelvi probléma az RDA alkalmazásprofilokban is tetten érhető. Mindenki leginkább csak azon a nyelven tud informálódni, amelyiken beszél, így az angol nyelvű anyagoknak nagyobb súlya van a nemzetközi szinten pusztán azért, mert sokan beszélnek angolul, megoldást kellene találni az effajta nyelvi marginalizálás kezelésére is. A másik kérdés a szabályok megosztása kapcsán, hogy ha a szabályok és a definíciók nehezen értelmezhetők, akkor nem sokat érünk azzal, hogy megosztjuk, hiszen mindenki másképp fogja értelmezni azokat. A BIBFRAME-ben is vannak nem könnyen érthető definíciók. Ha nemzetközi szinten szeretnénk szabályokat megosztani, akkor annak kellene az első lépésnek lennie, hogy ezeket a definíciókat tisztázzuk. Aagaard felvet egy másik témát is, mégpedig, hogy nem cserélünk állományadatokat. Kérdés, hogy szeretnénk-e ezen változtatni. A kerekasztal-beszélgetés a közönség kérdéseivel folytatódott. Az egyik azt firtatta, mit gondolnak a beszélgetés résztvevői az olyan jelenlegi MARC 21-es gyakorlatok továbbviteléről, mint a „szolgáltatósemleges modell.”²⁰ Okozna ez bármi

problémát a számossági megszorítások területén? Folsom szerint egy leírás annál hasznosabb kapcsolattal, minél több környezetben és helyzetben lehet újrafelhasználni. A trükkös része inkább az, hogy kiszűrjük a leírásból azokat az állításokat, amelyek nem igazak a mi környezetünkben – bár jobban belegondolva valószínűleg ez igaz a MARC környezetre is. Mindenesetre úgy vélekedett, hogy a „szolgáltatósemleges modell” nem fog különösebb problémát jelenteni.

Lorimer ezt a véleményt nem osztotta. Szerinte a művek-előfordulások és a példányok külön entitásként való leírása megoldja a „szolgáltatósemlegességre” vonatkozó irányelvekkel kapcsolatos problémák egy részét, de pontosan meg kell vizsgálni, hogy kapcsolattal-környezetben hogyan működik ez a megközelítés, és alakítani kell rajta, ha szükséges. Elháríthatatlan problémát valószínűleg nem jelentene, de mindenképpen igazításra szorul.

További kérdésként merült föl, hol és mikor lépnek be a folyamatba a felhasználói felület tervezői. A kérdező felvetette, hogy a kapcsolattal igazi haszna csak akkor válik kiaknázhatóvá, ha az adatokat képesek lesznek újfajta módon kommunikálni a használók felé. Az is kérdés, hogy ki „készíti” a katalógust, illetve a discovery-felületet? Régebben a katalógizálási részleg feladata volt, de ez napjainkban már ritkán van így. Vajon kapcsolatban áll-e a résztvevők valamelyike web- és alkalmazásfejlesztőkkel? Ha igen, milyen területen működnek együtt?

Folsom a felmerült kérdésekkel kapcsolatban elmondta, hogy a Cornellben jelenleg MARC-ra és rekordkapcsolatokra építő katalógusuk van. Újírtani akkor terveznek a megjelenítésen, amikor már eleve RDF-ben fogják előállítani a leírásokat. Addig is a meglévő adatokat felhasználva kísérleteznek, főleg a Blacklight²¹ nevű discovery-vel.

Aliverti szerint a megjelenítés kérdése különösen nehézkes, ha a könyvtár discovery-felületben gondolkodik. Mert míg a katalógusban lévő leírásokat az adott könyvtár állítja elő és kontrollálhatja, a discovery-n keresztül mindenféle forrásból származó adatban kereshetünk egyszerre. Ezek a különféle forrásból származó adatok pedig a legkritikább esetben felelnek meg azoknak az adatrögzítési szabályoknak, amelyek alapján a könyvtár feldolgoz. Egy discovery-ben tehát nemcsak a saját, különböző feldolgozási érából származó adataink változatosságával kell számolni, hanem a különböző szállítókéval is.

Ahogy arról Lorimer beszámolt, a Stanford Egyetem Könyvtára szintén a Blacklightot használja. Tanul-

ságos volt szembesülni azzal, hogy a megjelenítés, illetve a keresőfelület mennyire a MARC-ra, illetve bizonyos mezők/almezők tartalmára támaszkodik, emiatt nem is egyszerű változtatni rajta.

A kerekasztal zárásaként, tanulságként a moderátor azt fogalmazta meg: ahhoz, hogy megtudjuk, az egyes szabályok hogyan hatnak az interoperabilitásra, el kell kezdenünk BIBFRAME adatokat cserélni. El-

térő esetben félok, hogy annyira más irányokba fejlődnek a különféle BIBFRAME-változatok, hogy csak MARC-ban tudnak majd adatot cserélni a különböző BIBFRAME-et használó intézmények.

A *BIBFRAME Workshop in Europe* következő, ötödik találkozására 2021. szeptember 21–22-én kerül sor, sajnos ismét csak online formában.

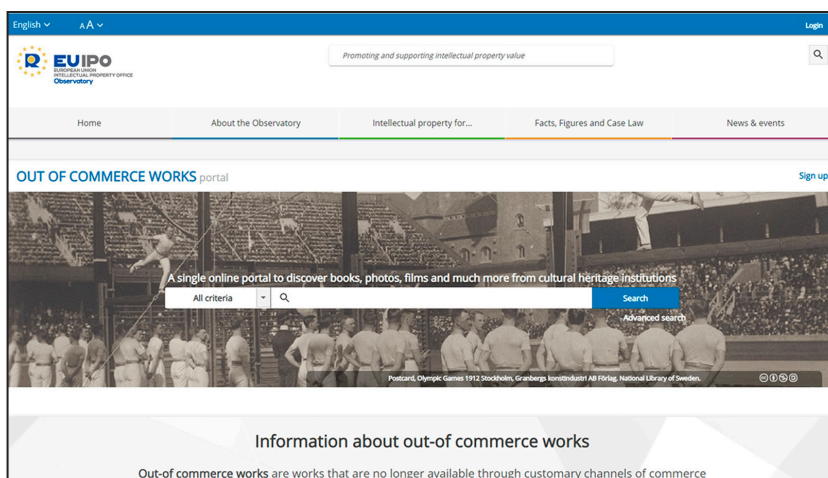
Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

- LD4P = Linked data for production – Tömeges előállításra szánt kapcsolt adat.
- A konferencia lejátszási listája a következő címen érhető el: 2020 LD4 Conference Videos. 57 video. [YouTube video]. Utolsó frissítés: 2020. szept. 10. Hozzáférhető: <https://www.youtube.com/watch?v=cTibbkBPKG0&list=PLx2ZluWEZtIAETxLY-TaQJWsRMNY59r9v> [Megtekintve: 2021.05.05.]
- Fordítása: entitásgerinc.
- Shared-Virtual Discovery Environment = közös virtuális discovery környezet.
- Teljes néven Jiminy Cricket (magyar változatban Tücsök Tihamér), a Pinokkió című mesefilmben Pinokkió segítőjének a neve.
- A különbség bővebb megértéséhez lásd: SZABÓ Bálint. Adatbázisfejlesztés és üzemeltetés I. [Eger]: Eszterházy Károly Főiskola, 2014. p. 32. Hozzáférhető: <https://mek.oszk.hu/14400/14432/> [Megtekintve: 2021.05.05.]
- GALEFFI, Agnese [et al.]. Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről (ICP) [elektronikus dok.]. Ford. GAZDAG Tiborné. 2016. évi kiadás (kisebb módosításokkal, 2017). Den Haag: IFLA, cop. 2016. 21 p. Hozzáférhető: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-hu.pdf. További hozzáférés: http://www.oszk.hu/sites/default/files/ICP_2016_magyarul_2019_09_27.pdf [Megtekintve: 2021.05.05.]
- Indoklást nem kaptunk arra vonatkozóan, hogy mi a kifogásuk, ezért csak találgatásokra hagyatkozhatunk. Vélhetőleg az a problémájuk, hogy a multimédia nem jelzi kellő pontossággal, hogy milyen médiumtípusokról van szó, így ha használnák, bizonyos anyagaikat összemossná, amelyeket azonban külön szeretnének kezelni.
- A rétegzett mintavétel során a vizsgált ismérv szempontjából heterogén sokaságot több homogén (minél kisebb szórású) részsokaságra (rétegekre) bontjuk úgy, hogy a csoportok kiadják a teljes sokaságot, továbbá egyetlen sokasági elem se tartozzon két vagy több csoportba. Az egyes rétegeken belül a minta elemeinek a kiválasztása egyszerű véletlen mintavétellel történik. Forrás: SÁNDORNÉ KRISZT Éva [et al.]. Általános statisztika II. [elektronikus dok.]. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. Hozzáférhető a Digitális Tankönyvtárban: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_519_42492/ch01s02.html [Megtekintve: 2021.05.05.]
- Archives and Special Collections Linked Data: Navigating between Notes and Nodes. [elektronikus dok.]. [Comp. by] OCLC Research Archives and Special Collections Linked Data Review Group. Dublin. OH.: OCLC Reserach, 2020. 13 p. ISBN 978-1-55653-155-2. Hozzáférhető: <https://www.oclc.org/research/publications/2020/oclcresearch-archives-special-collections-linked-data.html>; <http://doi.org/10.25333/4gtz-zd88> [Megtekintve: 2021.05.05.]
- A fogalmat – közgazdasági értelemben – elsőként 2004-ben Chris Anderson, a Wired magazine főszerkesztője használta,
- RWO azaz Real world object = valós világbeli objektumot azonosító URI.
- Hub = az LC által használt entitás a BIBFRAME adatmodell kiterjesztése. Az FRBR-t adaptálva kezdetben a fejlesztők úgy gondolták, hogy 3 entitás elegendő a bibliográfiai adatok leképezésére. Ahogy egyre több forráson próbálják ki a modellt, úgy derül fény arra, hogy mégiscsak szükséges 4 szint. Jelenleg nincsen egységes meghatározás erre a szintre, a különböző alkalmazók különféle néven említik, pl.: super work, opus.
- További információ: Discogs [online]. [State of Oregon, USA]: Discogs, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.discogs.com> [Megtekintve: 2021.05.05.]
- Az RDA 2013-as bevezetését egy 2010-ben induló tesztelési fázis előzte meg több könyvtár bevonásával.
- A RIMMF nevű, jelenleg 4. verziójában levő RDA szemléltetéséhez használható program például külön színeket alkalmaz a különböző entitások úrlapjaihoz, a tájékozódást elősegítendő.

17. FOLSOM, Steven. Layers of Profile Development: Community Created and Consumed [előadás]. Elhangzott: LD4P2 Community Meeting, 2018. október.
18. Semantic Web Stack [online] == Dbpedia. [Leipzig]: Dbpedia Association: Institut für Angewandte Informatik e. V., cop. 2021. Hozzáférhető: https://dbpedia.org/describe/?uri=http%3A%2F%2Fdbpedia.org%2Fresource%2FSemantic_Web_Stack [Megtekintve: 2021.05.05.]
19. Bővebben lásd: A Kungliga biblioteket [Svéd Nemzeti Könyvtár] honlapja [online]. Mark-mappingnar aloldal. [Stockholm]: KB, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://id.kb.se/marcframe/> [Megtekintve: 2021.05.05.]
20. A szolgáltatósemleges modell a digitális tartalmak leírásának azt a módját takarja, ahol a leírás nem tesz különbséget a különböző előállítású források között, amíg azok tartalma megegyezik. Tehát például két különböző könyvtár által létrehozott digitális másolatról csak egy leírás készül amelyben ugyanarról a kiadásról készültek, és a leírásban nem nevezi meg az előállítókat. Angolszász területeken jellemző gyakorlat.
21. További információ: Blacklight [számítógépes szoftver]. [San Francisco, CA]: GitHub, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://projectblacklight.org/> [Megtekintve: 2021.05.05.]

Beérkezett: 2021. május 6.

Magyar adatokkal indult el a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek uniós adatbázisa

Az OSZK és az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) közötti együttműködés jóvoltából magyar adatokkal indulhatott el a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek adatbázisa, az Out of Commerce Works, amelyet az uniós szervezet fejleszt és üzemeltet. A portál fontos szerepet tölthet be a jövőben a digitalizált jogvédett dokumentumok hozzáférhetővé tételében. A kereskedelmi forgalomban nem kapható művek kulturális örökségvédelmi intézmények általi felhasználására vonatkozó új rezsimről a szerzői jogi törvényünk IV/B. fejezetében foglaltak rendelkeznek.

(Forrás: <http://www.oszk.hu/hirek/magyar-adatokkal-indult-el-kereskedelmi-forgalomban-nem-kaphato-muvek-unios-adatbazisa> 2021.06.07.)